

PERSPEKTİV BİBƏR SORTLARI

Z. A. ƏLİYEVƏ

AKTN Tərəvəzçilik Elmi Tədqiqat İnstitutu

Respublikamızda tərəvəz bitkilərinin əkin sahəsinin, məhsuldarlığının və ümumi tərəvəz istehsalının artırılması zamanın vacib və aktual problemidir. Tərəvəz bitkiləri içərisində geniş istifadə olunan bibərin məişətdə, konserv sənayesində və insan sağlamlığında böyük əhəmiyyəti vardır. Ona görə də onun qiymətli pəhriz məhsulu, çox vitaminli tərəvəz olmasını nəzərə alaraq, yerli bibər sortlarının yaradılması üçün müxtəlif mənşəli sortnünunələrin öyrənilməsi tədqiqatı aparılmışdır. Məqalədə aparılmış tədqiqat işlərinin nəticələri öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: tərəvəz bitkiləri, bibər, sort, seleksiya, tədqiqat, məhsuldarlıq.

Bibərin vətəni Amerikanın tropik zonası olub, Azərbaycana Cənubi Asiyadan keçmişdir. Bibərlər acı və şirin olmaqla şorabalarda, döyülmüş halda ədva kimi mətbəxdə xörəklərin hazırlanmasında, kolbasa istehsalında, şirin bibər meyvələri həm təzə, həm də konservləşdirilmiş halda istifadə olunur.

Bibərin ən qiymətli cəhəti onun gözəl ətrə, insan orqanizminə lazım olan müxtəlif duzlara, C vitamininə (250-300 mq %) və A provitamininə malik olmasıdır. Bibər meyvələrində C vitamininin miqdarı bütün tərəvəz bitkiləri, habelə limon və portağal meyvələrinin tərkibində olandan qat-qat çoxdur.

Bu cür qiymətli tərəvəz olan bibərin əkin sahəsi respublikamızda az yer tutur. Rayonlaşdırılmış sortların miqdarı da azdır. Başqa iqlim şəraiti üçün yaradılmış sortları respublikamızda ələkən Azərbaycan şəraitində özlərinin bütün müsbət xassələrini tam biruzə verə bilmirlər.

Ona görə də bibər sortlarını seçib, yenisini yaratmaq məqsədilə 1979-cu ildən başlayaraq Tərəvəzçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunda tədqiqat işi başlamış və bu günə qədər də davam edir. Nəticədə 4 yeni şirin (Murad, Şəfa, Yadigar, Zümrüd) və 1 acı (Göygöl) sortları yaradılaraq KTN yanında Bitki sortlarının Qeydiyyatı və Toxum Nəzarəti üzrə Dövlət xidməti tərəfindən rayonlaşdırılmış və təsərrüfata vəsiqə almışlar. Acı bibərin Göygöl sortu isə Rusiya kimi nəhəng bir ölkənin bütün regionlarında rayonlaşmış və yüksək göstəricilər əldə olunmuşdur.

İnstitutun genofondunda 350-dən artıq acı və şirin bibər sortları öyrənilmiş, qiymətləndirilmiş və seçilmişdir. Kolleksiya nümunələri başqa elmi-tədqiqat institutlarından və ekspedisiya zamanı yığılmış yerli bibər sortlarından ibarət olmuşdur. Şirin bibər nümunələri Maykop-470 sortu ilə, acı bibər nümunələri isə Slonoviy xobot-304 sortu ilə müqayisə edilmişlər.

Fenoloji müşahidə və məhsulun hesaba alınması göstərmişdir ki, iqlim şəraiti ayrı-ayrı sortlara eyni dərəcədə təsir etmir.

Bunun nəticəsində də şəraitə uyğun olmayan sortlar öz imkanlarını tam göstərə bilmir. Tədqiqat nəticəsində bir neçə bibər sortunun rayonlaşdırılmış sortlara nisbətən Abşeron şəraiti üçün üstün xüsusiyyətlərə malik olduğu aşkar edilmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1

Sıra Nömrəsi	Sortnünunələrin adları	Sapından cücərtilərin alınmasında qədər olan günlərin sayı	Cücərtilərin alınmasından qədər olan günlərin sayı	Cücərtilərin alınmasından texniki yetişməyə qədər olan günlərin sayı	Meyvəvermə müddəti, günlər
1	Capsicum annum L. 1870	27	78	124	82
2	Capsicum annum L. 1872	26	97	122	82
3	Capsicum annum L. 1873	28	78	99	82
4	Krupniy jeltiy 903	27	104	125	82
5	Ceci edes 3	29	80	96	82
6	Konservniy krasniy	28	87	107	82
7	Qoqosarı	31	90	112	82
8	C. annum var. Grossum	22	93	118	82
9	Maykop 470 k-38	26	84	109	82
10	C. annum L. 3589	26	94	114	82
11	Konservniy beliy 289	26	90	114	82
12	Yubileyniy 307	27	79	104	82
13	Byala kapiya	27	78	101	82
14	Slonoviy xobot-304	27	88	103	97

1 saylı cədvəldən göründüyü kimi rayonlaşdırılmış sortda cücərtilərin əmələ gəlməsi eyni temperatur şəraitində, bəzi sortlardan 2-5 gün gec əmələ gəlməklə, çiçəkləməyə sərf olunan vaxt 1-6 gün, texniki yetişmiş meyvələrin əmələ gəlməsinə sərf olunan vaxt 2-8 gün çox olmuşdur.

Öyrənilən sortnünunələrə olan tələbatlardan biri də onların mexaniki üsulla becərmənin parametrlərinə

uyğun olmasıdır. Biometrik ölçülərdən aydın olmuşdur ki, kollarının formasına, yığcamlığına, hündürlüyünə və diametrinə görə bu ölçülərə cavab verən sortnümünələr vardır (cədvəl 2).

2 sayılı cədvəldən göründüyü kimi 1,2,4,7,10,13 sayılı sortnümünələrdə kolun forması şamp şəkilli olmaqla, yuxarıya doğru yığcamdırlar.

Cədvəl 2

Sıra Nömrəsi	Sortnümünələrin adı	Kolun forması	Gövdənin sallaqlığı	Kolun	
				hündürlüyü (sm)	diametri (sm)
1	Capsicum annuum L. 1870	şamp şəkilli	yuxarıya doğru- yığcam	50	55
2	Capsicum annuum L. 1872	şamp şəkilli	yuxarıya doğru-yığcam	64	49
3	Capsicum annuum L. 1873	yarım şamp	yuxarıya doğru az dağılıq	44	36
4	Krupniy jeltiy 903	şamp şəkilli	yuxarıya doğru-yığcam	42	43
5	Cecei edes 3	yarım dağılıq	yana sallaq	51	47
6	Konservniy krasniy	yarım dağılıq	sallaq kollu	43	55
7	Qoqoşarı	şamp şəkilli	yuxarıya doğru-yığcam	55	48
8	C. annuum var. Grossum	yarım şamp	yuxarıya doğru-az yana sallaq	45	43
9	Maykop 470 k-38	yarım şamp	yuxarıya doğru-az yana sallaq	43	46
10	C. annuum L.3589	şamp şəkilli	yuxarıya doğru-az yana sallaq	45	43
11	Konservniy beliy 289	yarım şamp	yuxarıya doğru	50	45
12	Yubileyniy 307	yarım şamp	yuxarıya doğru-yığcam	45	39
13	Byala kapiya	şamp şəkilli	yuxarıya doğru	42	34
14	Slonoviy xobot-304	yarım şamp	az dağılıq	45	40

Qalan sortnümünələr yarım şamp formalı olub, gövdəsi az dağılıqlıdır.

Tədqiqat illərində sortnümünələrdə bir bitkidən alınan məhsulun miqdarı, bir meyvənin orta çəkisi, bir bitkidəki texniki yetişmiş meyvələrin sayı, meyvə divarının qalınlığı, meyvənin toxumluluq dərəcəsi də öyrənilmişdir (cədvəl 3).

3 sayılı cədvəldən göründüyü kimi 3, 4, 9 nömrəli sortnümünələr yüksək məhsul verməsi, meyvələrinin kütləsinin çoxluğu, meyvə divarının qalınlığı və toxumluluğu ilə fərqlənilirlər.

Cədvəl 3

Sıra №	Sortnümünələrin adları	Bir bitkidən alınan məhsulun miqdarı, q-la	Bir meyvənin çəkisi, q-la	Bir bitkidəki meyvələrin sayı, ədədlə	Meyvə divarının qalınlığı, mm-lə	Meyvənin toxumluluq dərəcəsi (az, orta, çox)
1	Capsicum annuum L. 1870	626	13	48	3,2	Çox
2	Capsicum annuum L. 1872	625	44	12	3,5	Az
3	Capsicum annuum L. 1873	734	35	21	6,0	Çox
4	Krupniy jeltiy 903	966	86	11	7,2	Az
5	Cecei edes 3	500	5	100	3,5	Orta
6	Konservniy krasniy	407	17	24	4	Az
7	Qoqoşarı	526	15	35	6	Orta
8	C. annuum var. Grossum	657	40	16	4	Çox
9	Maykop 470 k-38	842	43	19	3,4	Orta
10	C. annuum L.3589	673	32	21	3,5	Çox
11	Konservniy beliy 289	684	16	43	5	Orta
12	Yubileyniy 307	633	44	14	4	Orta
13	Byala kapiya	584	21	28	3,5	Çox
14	Slonoviy xobot-304	665	11	59	3	Orta

Sortnümünələrin əsas xüsusiyyətlərindən biri də onun meyvələrinin kimyəvi tərkibinin zəngin olmasıdır. Tədqiqat illərində bibər meyvələrinin

tərkibində quru maddənin, şəkərin və C vitamininin miqdarı təyin olunmuşdur (cədvəl 4).

Sortnümünələrin müxtəlifliyindən asılı olaraq şirin bibərlərdə quru maddənin miqdarı 7,12-10,52 %, şəkərin miqdarı 2,26-3,53 %, C vitamininin miqdarı 34,1-133,2 mq % arasında dəyişmişdir. Acı bibərin Slonoviy xobot-304 rayonlaşmış sortunda C vitaminin miqdarı daha yüksəkdir -159,2 mq %.

Cədvəldən göründüyü kimi, 1,11, 13, 14 nömrəli sortnümünələr quru maddənin miqdarına görə; 10, 11, 13, 14 şəkərin miqdarına görə; 6,4, 9, 10,11, 12,14 nömrəli sortnümünələr isə C vitamininin miqdarına görə üstündür.

Bu sortnümünələri sınaqdan keçirərkən, onların yerli şəraitə, xəstəlik və zərər-

vericilərə davamlılığı da yoxlanılmışdır. Tədqiqat illərində əkilmiş təcrübə sahəsində bitkilərin ziyanvericilərlə zədələnməsi və xəstəliklərə yoluxması da müşahidə edilmişdir. Nəticədə bəzi sortnümünələrin bitkilərində fuzarioz soluxması, meyvələrdə isə baş çürüməsi xəstəlikləri müşahidə olunmuşdur. Fuzarioz soluxması xəstəliyi ilə 3 və 11 sayılı sortnümünələrin bitkiləri 20-30 %, meyvələrin baş çürüməsi xəstəliyi ilə 5 və 8 sayılı sortnümünələrin meyvələri 10-30 % yoluxmuşlar. Qalan nümünələr özünü yaxşı göstərmişdir.

Öyrənilən bibər sortnümünələrinin bəzi xüsusiyyətlərini müqayisəli surətdə qeyd etdik. İndi də özünü daha yaxşı göstərən bir neçə nümünələrin qısa xüsusiyyətlərini şərh edək:

Sıra № si	Sortnünunələrin adı	Quru maddənin miqdarı, %-lə	Şəkərin miqdarı, %- lə	C vitamininin miqdarı, mq %- lə
1	Capsicum annuum L. 1870	10,52	2,60	34,1
2	Capsicum annuum L.1872	7,20	2,57	72,6
3	Capsicum annuum L. 1873	7,96	2,86	81,4
4	Krupny jeltiy 903	7,12	2,71	129,6
5	Cecei edes 3	7,28	2,26	93,5
6	Konservniy krasniy	8,60	2,64	121,0
7	Qoqosari	6,28	2,75	35,8
8	C. annuum var. Grossum	7,20	2,49	96,9
9	Maykop 470 k-38	7,72	2,78	99,2
10	C. annuum L.3589	9,08	3,53	133,2
11	Konservniy beliy 289	7,28	3,08	111,4
12	Yubileyniy 307	8,16	2,82	117,4
13	Byala kapiya	10,20	3,01	62,9
14	Slonoviy xobot-304	11,52	3,24	159,2

1. **Krupny jeltiy 903** – Maykop təcrübə stansiyası tərəfindən Amerikadan gətirilmiş nümunələrdən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır. Kolu əsas gövdəli, şamp formalı, orta dərəcədə yarpaqlanan, zəif şaxələnmiş və orta boyludur (42-43 sm). Gövdəsi tünd yaşıl, buğum araları orta və güclü bənövşəyi xətlidir. Yarpağı az dilimli, yumurtavari, tünd yaşıl rənglidir, yarpaq saplağı orta uzunluqdadır. Uzunluğu 11,5 sm, eni 6-7,4 sm-dir.

Meyvələri tək-tək yerləşməklə yuxarıya, bəzi meyvələri isə yana yönəlmiş olur. Meyvələr qısa konusvari, zəif qabırğalı, orta dərəcədə toxumlu, texniki yetişmiş meyvələri tünd yaşıl rəngdə, üzəri boz ləkəli olur. Toxumyetişmə dövründə sarımtıl rəng alır, uzunluğu 7,5 sm, eni 5,5 sm-dir.

Sort ortagecyetışəndir. Cücərtilərin əmələ gəlməsindən texniki yetişmənin başlanğıcına qədər 113-125 gün çəkir. Meyvəvermə dövrü 72-82 gündür.

Sort məhsuldardır, bir bitkinin məhsuldarlığı 966 qram, bir meyvənin çəkisi 75-86 q, meyvə divarının qalınlığı 7,8-8,0 mm, bir bitkidə olan texniki yetişmiş meyvələrin sayı 10-12 ədəddir. Meyvədə quru maddənin miqdarı 7,12 %, şəkər 2,71 %, C vitamininin miqdarı 129,6 mq%-dir. Sort xəstəlik və zərərvericilərə davamlıdır.

Yubileyniy-307 - Volqoqrad təcrübə stansiyasında Amerikadan gətirilmiş nümunələrdən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Kolu orta dərəcədə yarpaqlanan, yarım şamp və dağınıqdır, gövdəsi yuxarıya doğru istiqamətlənmiş olub, orta dərəcədə şaxələnir, orta boyludur, hündürlüyü 42-45, diametri 39-40 sm-dir.

Gövdəsi tünd yaşıl rəngli, buğum araları bənövşəyi xətlidir. Yarpağı az dilimlidir, sivri-oval şəklində, tünd yaşıl rəngli və iridir (uzunluğu 15 sm, eni 7,3 sm), yarpaq saplağı orta uzunluqdadır.

Meyvələri bitki üzərində tək-tək yerləşməklə aşağı sallanır; kəsik piramida şəklindədir, çox qabırğalıdır, orta dərəcədə toxumlu olur; texniki yetişmiş meyvələrinin rəngi tünd yaşıl, toxum yetişmiş dövrə isə qırmızı parlaq olur. Meyvənin uzunluğu 8,3 sm, eni 6,7 sm-dir. Sort gec-yetışəndir. Cücərtilərin əmələ gəlməsi ilə texniki yetişmiş meyvələrin əmələ gəlməsi arasındakı dövr 104-108 gündür. Meyvəvermə dövrü 82-85 gün davam edir. Sort məhsuldardır, bir bitkidən alınan məhsulun miqdarı 633 q, bir meyvənin kütləsi 44 q, meyvə divarının qalınlığı 4,0 mm, bir bitkidə olan texniki yetişmiş meyvələrin sayı 14-15 ədəd olur.

Texniki yetişmiş meyvələrdə quru maddənin miqdarı 8,16 %, şəkərin miqdarı 2,82 %, C vitamininin miqdarı 117, 4 mq %-dir. Sort xəstəlik və zərərvericilərə davamlıdır.

Konservniy krasniy – Maykop təcrübə stansiyasında Amerikadan gətirilmiş nümunələrdən fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır. Kolu yarım dağınıq, orta dərəcədə yarpaqlanan, sallaq kollu, zəif şaxələnən, orta boyludur (43-55 sm).

Gövdəsi tünd yaşıl, buğum araları zəif bənövşəyi xətlidir. Yarpağı az dilimli, geniş ovalvari, uzunluğu 18 sm, eni 10 sm-dir. Meyvələri bitki üzərində yuxarıya istiqamətlənmiş, tək-tək halda sallaq olur; kvadrat şəklində, zəif qabırğalı, az toxumlu, texniki yetişmiş meyvələri tünd yaşıldır; toxumu yetişmiş meyvələr qırmızı parlaq olur, meyvənin uzunluğu 8,1 sm, eni 7,3 sm-dir. Sort ortayetişəndir.

Cücərtilərin əmələ gəlməsindən texniki yetişmiş meyvələrin əmələ gəlməsinədək 107-110 gün keçir. Sort məhsuldardır, bir bitkidən alınan məhsulun miqdarı 407 qram, bir meyvənin kütləsi 17-20 q, 1 bitkidə olan texniki yetişmiş meyvələrin sayı 24-25 ədəd, meyvə divarının qalınlığı 4-5 mm olub, meyvələri sulu, şirəli gözəl ətilirdir.

Texniki yetişmiş meyvələrin tərkibində quru maddənin miqdarı 8,60 %, şəkərin miqdarı 2,64 %, C vitamininin miqdarı 121,0 mq %-dir. Sort xəstəlik və zərərvericilərə davamlıdır.

Byala Kapiya. Kolu əsasən şamp şəkilli, gövdəsi yuxarıya doğru yığcam, orta dərəcədə şaxələnən və orta boyludur (42-34 sm). Gövdəsi yaşıl, buğum araları bənövşəyi xətlidir. Yarpağı az dilimli, geniş ovalvaridir, uzunluğu 12,1 sm, eni 5,5 sm-dir.

Meyvələri bitki üzərində tək-tək yerləşməklə, bitkinin gövdəsi az sallaqdır. Meyvəsinin ucu kütlə konusvari şəklində, tam zəif qabırğalı və çox toxumlu olur; texniki yetişmiş meyvələrin rəngi açıq-yaşıl-ağ rəngli, toxumu yetişmişlərin rəngi isə qırmızı-narncı olur; meyvənin uzunluğu 7,5 sm, eni 5 sm-dir. Sort ortayetişəndir. Cücərtilərin əmələ gəlməsindən texniki yetişmiş meyvələrin əmələ gəlməsinə kimi 101-105 gün keçir, meyvəvermə müddəti 80-82 gün davam edir.

Sort məhsulardır. Bir bitkidən alınan məhsulun miqdarı 584 q, bir meyvənin kütləsi 21-25 q, bir bitkidə olan texniki yetişmiş meyvələrin sayı 26-28 ədəd, meyvə divarının qalınlığı 3,5-4,0 mm, toxumluluğu çoxdur.

Texniki yetişmiş meyvələrdə quru maddənin miqdarı 10,20%, şəkərin miqdarı 3,01 %, C vitamininin miqdarı 62,96 mq %-dir.

Sort xəstəlik və zərərvericilərə davamlıdır.

Uzun illər bibər bitkisinin seleksiya tədqiqatı ilə məşğul olmağın nəticəsi olaraq respublikamızda və xarici ölkələrdə rayonlaşmış yeni şirin və acı bibər sortları yaradılmışdır. Aşağıda şirin bibərin çox məhsuldar, tez yetişən, xəstəlik və zərərvericilərə davamlı Murad, Yadigar, Şəfa, Zümrüd, acı bibərin isə açıq yaşıl rəngli, parlaq, məhsuldar Göygöl sortlarının qısa xüsusiyyətləri şərh edilir.

Murad sortu Novoçerkasskiy 35 sortundan fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır. Bitkisi ştampli, hündürlüyü 55-65 sm, yəni diametrdən çox, yarpaqlılığı orta, gövdəsi künclü, düyünarası yaşıl, düyünlər isə bənövşəyi pigmentasiyalıdır.

Meyvələri tək-tək asılan, konusvari, orta böyüklükdə, texniki yetişməlikdə rəngi açıq yaşıl, bioloji yetişməlikdə qırmızıdır. Səthi hamar, parlaq, ətiliyi sulu, şirin, meyvə divarının qalınlığı 0,7-0,9 sm, toxum yuvası 3 kameralı, meyvə ayağı bokalvari, orta böyüklükdədir.

Təzə meyvənin dad keyfiyyəti 4,5-5,0 balla müəyyənləşdirilmişdir. Xəstəliyə sirayətlənməsi çox zəifdir.

Tez yetişən sort olub, cücərtilərin əmələ gəlməsindən kütləvi cücərməyə qədər vegetasiya müddəti 88-90 gün, texniki yetişməlikə qədər 98-102 gün, bioloji yetişməlik isə 115-120 gün davam edir. Meyvəvermə müddəti 100-110 gün davam edir. Meyvənin çəkisi 85-95 q-dır. Məhsuldarlığı hektardan 450-480 sentnerə, əmtəəlik məhsul 400-470 sentnerə çatır.

Yadigar sortu – Tərəvəzçilik ET İnstitutunda mənşəyi müxtəlif regionlar olan Saitama və İskarski buket sortlarının hibridləşdirilməsindən alınmışdır.

Tez yetişəndir, kütləvi çıxışdan çiçəkləməyə qədər 70-75 gün, texniki yetişməlikə qədər 97-100 gün, bioloji yetişməlikə qədər 115-130 gün olur. Meyvəvermə müddəti 98-105 gündür.

Meyvəsi tək-tək olub, qarışıq düzümlü, prizmavari formada, orta və iri böyüklükdədir, uzunluğu 7,5-11,0 sm, diametri 4,0-6,5 sm-dir. Rəngi texniki yetişməlikdə sarımtıl-yaşıl, bioloji yetişməlikdə açıq qırmızıdır. Səthi hamar, parıltılı, düzdür. Meyvəsi sulu, şirin, xoş aromatl, divarının qalınlığı 4-6 mm, toxum yuvasının sayı 3-dür.

Bitkiləri əsas gövdəli, orta dərəcədə yarpaqlanan, zəif dərəcədə şaxələnen ortaboylu (50-56 sm) olur. Gövdəsi yaşıl, orta ölçüdədir.

Ümumi məhsuldarlıq 450-470 sen/ha-dır. Kütləvi çıxışdan çiçəklənməyə qədər 70-75 gün, texniki

yetişməlikə qədər 97-100 gün olur. Meyvəvermə müddəti 98-105 gündür.

Bir meyvənin çəkisi 95-100 q, dad keyfiyyəti 4,8-4,9 balıdır. Xəstəliklərə qarşı davamlıdır.

Şəfa sortu Tərəvəzçilik ET İnstitutunda mənşəyi müxtəlif regionlar olan Saitama və Kiparis sortlarının hibridləşdirilməsindən alınmışdır.

Orta yetişəndir. Kütləvi çıxışdan texniki yetişməliyin başlanğıcına qədər 112-115 gün, bioloji yetişməlikə qədər 120-128 gün olur.

Bitkinin kolu yığcam, yarpaqlılığı orta, hündür-lüyü 55-65 sm-dir. Yarpaq intensiv açıq-salavt rənglidir.

Meyvələri dikduran, meyvəayağı silindrvari, uzunluğu 13-15 sm, diametri 4-6 sm-dir. Meyvənin forması qabarıq prizmavari olub, gözəl, cazibədar rəngə malikdir. Texniki yetişməlikdə meyvənin rəngi açıq-salavt, bioloji yetişməlikdə parlaq qırmızı olur. Şirin, dadlı və ətli divarının qalınlığı 7-10 mm olub, bişirmək üçün yararlıdır.

Toxum yuvası 3 kameralı, intensiv aromatl iyə malikdir. Meyvənin orta kütləsi 110-115 q-dır. Məhsuldarlığı hektardan 430-450 sentnerə çatır. Əmtəəlik məhsulun miqdarı 95-98 % olur.

Texniki yetişməlikdə meyvədə quru maddənin miqdarı 7,4 %, ümumi şəkər 2,5 %, vitamin C 94,9 mq %, bioloji yetişməlikdə bu göstəricilər uyğun olaraq 8,8 %, 4,3 % və 123,2 mq % təşkil edir.

Zümrüd sortu – Tərəvəzçilik ET İnstitutunda yerli populyasiyadan fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

Bitki yarımsaxələnen, hündür-lüyü 48-55 sm, diametri 45-60 sm olub, budaqlanma tipi yarı gövdəlidir.

Yarpaqlanması orta səviyyədə, yarpağının forması uzunsov yumurtavari, rəngi yaşıl, yarpağın uzunluğu 5-7 sm, eni 3-4 sm-dir.

Meyvələri tək-tək, əyilmiş, qarışıq vəziyyətdə düzülərək, forması uzun konusvaridir (uzunluğu 7,0-8,5 sm, diametri 2,0-2,5 sm), rəngi texniki yetişməlikdə açıq yaşıl, bioloji yetişməlikdə qırmızıdır.

Meyvənin səthi zəif dalğavari, qabığı nazik, ətilidir.

Sort tez yetişəndir, çıxışdan texniki yetişməlikə qədər 76-88 gün, bioloji yetişməlikə qədər 105-110 gün, meyvəvermə müddəti 85-100 gün olur.

Ümumi məhsuldarlığı 400-430 s/ha, əmtəəlik məhsul 380-400 s/ha, bir meyvənin kütləsi 45-50 q-dır.

Meyvənin keyfiyyət göstəriciləri (%): texniki və bioloji yetişməlikdə quru maddənin miqdarı 5,5-6,9, ümumi şəkər 2,4-3,0, vitamin C-nin miqdarı 110-138 mq %-dir.

Şirin bibərin Humay sortu – 2013-cü ildə KTN yanında Bitki sortlarının Qeydiyyatı və Toxum Nəzarəti üzrə Dövlət xidmətinə sınaqdan keçirilmək üçün təqdim olunmuşdur.

Sort tezyetişəndir, kütləvi çıxışdan meyvələrin texniki yetişənliyinə qədər 109-114 gün, bioloji yetişənliyə qədər isə 140-145 gün keçir.

Meyvələrin forması kubşəkilli, uzunluğu 8,4-9,1 sm, diametri 6,0-6,6 sm olub, bir bitki üzərində olan meyvələrin sayı 10-12 ədəddir. Rəngi texniki yetişənlik fazasında tünd yaşıl, bioloji yetişənlik fazasında isə tünd qırmızıdır. Səthi zəif qabırğalı, yerləşmə vəziyyəti asılıdır. Meyvə divarının qalınlığı 5-6 mm-dir. Bir meyvənin kütləsi 95-112 q olub, əti zərif və şirəlidir.

Ümumi məhsuldarlıq 330,0-370,0 s/ha-dır. Xəstəliklərə qarşı davamlıdır. Texniki yetişənlik fazasında kimyəvi tərkibi belədir: quru maddənin miqdarı 5,3%, ümumi şəkər 2,4%, C vitamini 99 mq %-dir.

Acı bibərin Göygöl sortu – Tərəvəzçilik Et İnstitutunda yerli populyasiyadan fərdi seçmə yolu ilə alınmışdır.

1991-ci ildən Kabardin-Balkar Muxtar Vilayətində, 1992-ci ildən Azərbaycanda və 1993-cü ildən isə Azərbaycandan yeganə sortdur ki, Rusiya kimi nəhəng bir ölkənin bütün regionlarında rayonlaşmış və bu 2001-ci ildə çapdan çıxmış "Rossiya-2001" kataloqunda öz əksini tapmışdır.

Sort tezyetişəndir. Kütləvi çıxışdan texniki yetişənliyin başlanğıcına qədər vegetasiya müddəti 105-109 gün, bioloji yetişənliyə qədər 127-133 gün olur.

Bitkinin kolu yığcam, yarpaqlılığı orta, hündürü 55-70 sm-dir. Yarpağı intensiv, yaşıl rənglidir.

Meyvələri asılan, meyvə ayağı bokalvari, iti uclu, uzunluğu 13-17 sm, diametri 2-3 sm-dir. Meyvənin forması düz xortumvari olub, gözəl cəlbedici rəngə malikdir. Texniki yetişənlikdə rəngi açıq yaşıl, bioloji yetişənlikdə qırmızı olur. Meyvə divarının qalınlığı 3-4 mm-dir.

Toxum yuvası 3 kameralı, intensiv aromatl i yə malikdir. Meyvənin kütləsi 29-31 q-dır.

Məhsuldarlığı hektardan 400-410 sentnerə çatır. Əmtəlik məhsulun miqdarı 96-99 % olur.

Keyfiyyətinə görə texniki yetişənlikdə meyvədə quru maddənin miqdarı 12,4 %, ümumi şəkər 2,2 %, vitamin C 139-143,5 mq %, bioloji yetişənlikdə bu göstəricilər uyğun olaraq 14,8 %, 3,1 %, 158,0-160,0 mq % olmuşdur. Ləti zəif və xoşagəlməz acıdır.

Beləliklə, öyrənilmiş sortların içərisində məhsuldar, becərməsi mexanikləşdirməyə uyğun gələn və kimyəvi tərkibi zəngin olan 10,12,23,29, 40,46,53 nömrəli sortların Abşeron zonası təsərrüfatlarında artırılması məqsəduyğundur.

Hörmətli fermerlər və tərəvəzçiliklə məşğul olan mütəxəssislər! Əgər Sizə yeni yaradılmış və rayonlaşdırılmış şirin və acı bibər sortlarının (Murad, Şəfa, Yadigar, Zümrüd, Göygöl) toxumları lazım olarsa, bu sortların və məqalənin müəllifinə müraciət edə bilərsiniz. Ünvan: Bakı-1098, Pırşağı qəsəbəsi, Sovxoz № 2, Tərəvəzçilik ETİ.

ƏDƏBİYYAT

1. Əliyeva Z.A. Bibərin rayonlaşmış sortlarının ilkin toxumçuluğuna və becərmə texnologiyasına aid metodiki vəsait. Bakı-2013, səh.13-38. 2. Əliyeva Z.A. Bibərin seleksiyasına aid illik hesabatlar. Bakı-2000-2015. 3. Əliyeva Z.A. Rüstəmov T.H. Abşeron şəraitində şirin bibərin becərməsinin bəzi xüsusiyyətləri. J. "Azərbaycan Aqrar Elmi" № 1, 2012, səh. 43-45. 4. Yeni şirin bibər sortu "Zümrüd". J. "Azərbaycan Aqrar Elmi". № 2, 2011. 5. Солтановская Г.А. Перец и баклажаны, Крымиздат, 1958, стр.6-7.

Перспективные сорта перца

З.А. Алиева

Нами изучены биологические и хозяйственные особенности 14 сортообразцов перца в условиях Абшера. Результаты исследований позволили выявить около 4 образцов, отличающихся наилучшими показателями. В их числе сортообразцы, которые характеризуются относительной устойчивостью к болезням и вредителям, дают больший общий и товарный урожай высокого качества.

Кроме того, излагаются основные ценные биологические и хозяйственные особенности новых районированных сортов перца.

Ключевые слова: овощные культуры, перец, сорт, селекция, исследование, продуктивность.

Prospective pepper varieties

Z. A. Aliyeva

Biological and agricultural properties of 14 pepper variety samples have been learnt by us on conditions of Absheron. The results of researches have approximately revealed 4 samples distinguished with their best indicators. The variety samples, which are characterized by relative resistance to pests and diseases, produce more general and marketable yield of high quality.

Besides, the major valuable biological and agricultural properties of newly zoned pepper varieties have been informed.

Key words: vegetable plants, pepper, variety, plant, quality breeding, productivity.